

JAMOAT TARTIBIGA QARSHI JINOYATLARNING KRIMINOLOGIK TAVSIFI**O'lmasov Abdullajon Baxromjon o'g'li****Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti****70420113 - Jinoyat qonunchiligini qo'llash nazariyasi va amaliyoti mutaxassisligi****2-kurs magistranti****<https://doi.org/10.5281/zenodo.19976025>**

Annotatsiya; Mazkur tezisda jamoat tartibiga qarshi jinoyatlarning mohiyati, ularning kriminologik xususiyatlari hamda kelib chiqish sabablari tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu turdagi jinoyatlarning ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy-axloqiy va psixologik omillari yoritilib, ularning oldini olishga qaratilgan profilaktik choralar ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijasida jamoat tartibiga qarshi jinoyatlarning murakkab ijtimoiy hodisa ekanligi va ularga qarshi kurashishda kompleks yondashuv zarurligi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar; jamoat tartibi, jinoyat, kriminologiya, bezorilik, ommaviy tartibsizliklar, profilaktika, huquqiy madaniyat, ijtimoiy omillar, yoshlar jinoyatchiligi

Jamoat tartibi – jamiyatda barqarorlik, ijtimoiy tinchlik va fuqarolarning xavfsizligini ta'minlovchi asosiy ijtimoiy-huquqiy qadriyatlardan biridir. Uni buzishga qaratilgan har qanday xatti-harakatlar nafaqat alohida shaxslar manfaatiga, balki butun jamiyat barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu nuqtai nazardan, jamoat tartibiga qarshi jinoyatlarni kriminologik jihatdan tahlil qilish, ularning sabablari va shart-sharoitlarini aniqlash hamda samarali profilaktika choralarini ishlab chiqish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism; Jamoat tartibiga qarshi jinoyatlar – bu jamiyatda o'rnatilgan umumiy xulq-atvor qoidalarini qo'pol ravishda buzish, fuqarolarning osoyishtaligini izdan chiqarish va ijtimoiy xavfsizlikka tahdid solish bilan tavsiflanadigan ijtimoiy xavfli qilmishlardir. Ularning tarkibiga bezorilik, ommaviy tartibsizliklar, jamoat joylarida zo'ravonlik ishlatish kabi jinoyatlar kiradi. Mazkur jinoyatlarning kriminologik tavsifi ularning kelib chiqish omillari bilan chambarchas bog'liqdir. Eng avvalo, ijtimoiy-iqtisodiy omillar alohida o'rin tutadi. Aholining ayrim qatlamlarida ishsizlik darajasining yuqoriligi, daromadlar o'rtasidagi tafovutning ortib borishi, moddiy yetishmovchilik shaxslarni noqonuniy xatti-harakatlarga undashi mumkin. Shu bilan birga, ma'naviy-axloqiy muhitning zaiflashuvi, oilaviy tarbiyaning yetarli darajada emasligi, yoshlar o'rtasida huquqiy ong va madaniyatning pastligi ham jamoat tartibini buzishga olib keluvchi omillar sirasiga kiradi. Kriminologik jihatdan yana bir muhim omil – psixologik holatdir. Shaxsning agressivligi, ijtimoiy moslashuv darajasining pastligi, konfliktlarga moyilligi, shuningdek, alkogol va boshqa psixoaktiv moddalar ta'siri ostida bo'lishi jinoyat sodir etilish ehtimolini sezilarli darajada oshiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, jamoat tartibiga qarshi jinoyatlarning sezilarli qismi aynan mast holatda sodir etiladi. Bundan tashqari, ushbu turdagi jinoyatlar ko'pincha guruhshaklda amalga oshiriladi. Guruhshakli psixologiya ta'sirida shaxs o'z harakatlari uchun individual javobgarlikni kamroq his qiladi, bu esa jinoyat sodir etishni osonlashtiradi. Ayniqsa, voyaga yetmaganlar va yoshlar o'rtasida bu holat ko'proq kuzatiladi. Zamonaviy axborot makonining kengayishi ham jamoat tartibiga qarshi jinoyatlar dinamikasiga ta'sir ko'rsatmoqda. Ijtimoiy tarmoqlarda zo'ravonlikni targ'ib qiluvchi materiallar, noqonuniy yig'ilishlarga chaqiriqlar yoki salbiy submadaniyatlarning tarqalishi ayrim shaxslarni huquqbuzarlikka undashi mumkin. Jamoat tartibiga qarshi jinoyatlarning oldini olish tizimli va kompleks yondashuvni talab etadi. Bunda huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatini takomillashtirish bilan birga, ijtimoiy

profilaktika choralarini kuchaytirish, yoshlar bilan maqsadli tarbiyaviy ishlar olib borish, aholi o'rtasida huquqiy madaniyatni oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, ommaviy axborot vositalari orqali sog'lom ijtimoiy muhitni shakllantirish ham samarali profilaktik vosita hisoblanadi. Jamoat tartibiga qarshi jinoyatlarning kriminologik tavsifida ularning hududiy va vaqt omillari bilan bog'liqligi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, bunday jinoyatlar asosan aholi zich joylashgan hududlarda, xususan, yirik shaharlarda, savdo va ko'ngilochar maskanlar atrofida ko'proq sodir etiladi. Shu bilan birga, jinoyatlarning sodir etilish vaqti ham muhim bo'lib, ular ko'pincha kechki va tungi paytlarda yuz beradi. Bu esa jamoat joylarida nazoratning sustlashuvi va fuqarolarning ehtiyotsizligi bilan izohlanadi. Shuningdek, jamoat tartibiga qarshi jinoyatlarning latentligi darajasi (yashirin qolish holati) ham e'tiborga molikdir. Ayrim hollarda fuqarolar bunday huquqbuzarliklar haqida huquqni muhofaza qiluvchi organlarga murojaat qilmaydi, natijada jinoyatlarning haqiqiy ko'lami rasmiy statistikada to'liq aks etmasligi mumkin. Bu esa o'z navbatida profilaktika choralarini ishlab chiqishda muayyan qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi. Bundan tashqari, jamoat tartibiga qarshi jinoyatlarning sodir etilishida takroriylik (retsdiv) holatlari ham kuzatiladi. Ya'ni, ilgari jinoyat sodir etgan shaxslarning yana shunday qilmishlarga qo'l urishi ehtimoli yuqori bo'ladi. Bu holat shaxs bilan olib boriladigan individual profilaktika ishlarining yetarli darajada samarali emasligini ko'rsatadi. Shu bois, jinoyat sodir etgan shaxslar bilan qayta ijtimoiylashuv (resotsializatsiya) choralarini kuchaytirish muhim hisoblanadi. Yana bir muhim jihat – jamoat tartibiga qarshi jinoyatlarning viktimologik tomonidir. Ba'zi hollarda jabrlanuvchilarning o'z xatti-harakatlari ham nizoli vaziyatlarning yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin. Masalan, provokatsion xatti-harakatlar, spirtli ichimliklar iste'moli yoki jamoat joylarida o'zini tutish qoidalariga rioya qilmaslik nizoni kuchaytiradi. Shu bois aholining huquqiy savodxonligini oshirish bilan birga, fuqarolarda ijtimoiy mas'uliyat hissini shakllantirish ham muhim profilaktik yo'nalish hisoblanadi.

Xulosa; Xulosa qilib aytganda, jamoat tartibiga qarshi jinoyatlar murakkab, ko'p omilli ijtimoiy-huquqiy hodisa bo'lib, ularning yuzaga kelishi ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy-axloqiy va psixologik omillar bilan belgilanadi. Ularning oldini olishda faqat jazolash choralariga tayanib qolmasdan, keng qamrovli profilaktik tadbirlarni amalga oshirish zarur. Ayniqsa, yoshlar o'rtasida huquqiy ongini shakllantirish, ijtimoiy muhitni sog'lomlashtirish va davlat organlari hamda jamiyat hamkorligini kuchaytirish muhim ahamiyatga ega.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2023.
3. O'zbekiston Respublikasi “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2014.
4. Kriminologiya: Darslik / Mas'ul muharrir – T.: TDYU nashriyoti, 2022.
5. Rustamboyev M.H. Jinoyat huquqi (Umumiy qism). – Toshkent: Yuridik adabiyotlar, 2021.
6. Rustamboyev M.H. Jinoyat huquqi (Maxsus qism). – Toshkent: Yuridik adabiyotlar, 2021.
7. Qosimov B.R. Kriminologiya asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
8. Ismoilov I. Kriminologiya. – Toshkent: Adolat, 2019.
9. Abduqodirov A. Huquqbuzarliklar profilaktikasi. – Toshkent: TDYU, 2021.

10. BMT materiallari: jinoyatchilikning oldini olish va unga qarshi kurash bo'yicha xalqaro hujjatlar.
11. www.lex.uz